

Nr 338.

Af herr **Lindhagen**, om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående lämpligheten att i alla förekommande fall åt kammarkollegium uppdraga att utreda och bevaka kronans tvistiga rätt till vattenfall.

Såsom bekant har på senare tiden från olika håll genom framställningar i Riksdagen och till regeringen fråga väckts om undersökning af kronans jorddonationer till jordbruket, industrien och städerna allt i syfte att rädda det mesta möjliga af donationernas ändamål samt öfverväga hvad som bör och ännu kan åtgöras, där ändamålet redan förspillts.

En fråga för sig är bevakandet af statens rätt till vattenfall, hvilken rätt visserligen i regeln icke så ofta bortdonerats, men genom glömska eller annan försummelse icke tillvaratagits. Denna fråga har ursprungligen uppkommit på initiativ af kammarkollegium i samband med infortrade yttranden öfver framställningar att få öfverbygga kungsådra.

Alla dessa maktpåliggande uppgifter kräfva gifvetvis, att stor omsorg nedlägges på att utredningarna och kronans eventuella talan föres med omsorg och sakkunskap samt med ett lefvande intresse, som besjålas af den stora uppgiften att rädda något af dessa stora värden åt Sveriges fattiga folk. Det är vidare klart, att första villkoret för tillvaron af ett sådant besjäladt intresse är frigjordhet från andligt eller ekonomiskt intressegemenskap med de mäktiga enskilda intressen, som det här gäller att bekämpa och hvilka skola uppbjuda hela sitt inflytande för att det gångna århundradets stora plundring af statens jordegendom skall blifva ett fullbordadt faktum till deras fördel. Ett

Bihang till Riksd. prot. 1911. 1 Saml. 2 Afd. 2 Band. 145 Häft. (Nr 338—340.) 1

bevakande af kronans rätt i alla dessa afseenden bör därför också ske enhetligt och med sakkunskap, byggd på de egendomliga kamerala och rättshistoriska förhållanden, hvarpå kronans rätt oftast grundar sig.

Det är obestridligt, att samhällsintressenas lit ur dessa synpunkter måste sättas till kammarkollegium. Detta ämbetsverk sitter inne med bevismaterialet och de speciella kunskaperna i ämnet. Det har ock på sistone hos kollegium, till skillnad från mångt annat ämbetsverk, visat sig en verklig vilja att effektivt häfda statens rätt. Från de håll, som hafva största fördel af att bekämpa denna rätt, har detta betecknats såsom »öfverdrifvet tjänstenit», hvilket kollegium helt visst kan räkna sig till godo såsom ett mycket godt betyg.

För närvarande är utredningen af *statens rätt till vattenfall* och rättegångar därom en särdeles aktuell angelägenhet. Ett samvetsgrant bevakande i detta afseende af kronans rätt och talan kan icke vara till skada för några lojala intressen. Ett utbyggande af vattenfallen går ändå icke i ett slag utan så småningom, hvilket väl också är det sundaste. Där brådska är å färde, har ju också ifrågasatts alternativa rimliga aftal mellan staten och den enskilda vattenfallspretendenten, hvarigenom denne kan utan risk utbygga vattenfallet äfven om staten vinner. Det är endast mellanhändernas spekulationsvinst och konsumenternas obehöriga uppskörtande, som bli beskurna till allas båtnad genom statens öfverhöghet.

Det är således med ett ord ett viktigt intresse, att de stora utredningarna och hufvudledningen af processerna läggas i kammarkollegii hand samt att det biträde och de penningemedel, som kunna erfordras för att underlätta det vidlyftiga arbetet, ställas till kammarkollegii förfogande för ändamålet.

Nu har det emellertid som bekant inträffat, att regeringen den 27 januari 1911 öfverlämnat utredningen och rättegångarne åt två särskilda af regeringen beroende uppdragstagare, nämligen vice häradshöfdingen Ernst Hagelin, innehafvare af en advokatbyrå i Göteborg, hvilken med förbigående af kammarkollegium och dess särdeles skicklige advokatfiskal fått Dalälven på sin anpart, samt revisionssekreteraren greve H. A. H. Hamilton, åt hvilken i egenskap af advokatfiskal i kammarkollegium med enahanda förbigående öfverlämnats undersökningen och rättegångar om Indalsälven samt Umeå och Luleå älfvar.

Detta arrangemang måste för dem, som hysa ett starkt intresse af att statens rätt med kraft göres gällande, väcka stora bekymmer, för det första därför att kronans bästa och främsta målsmän i ärendet, kammarkollegium, därigenom blifvit satt ur spelet. Äfven om verket

fortfarande får tid och tillfälle att lämna upplysning och biträde åt uppdragstagarna, är initiativrätten och det egna ansvaret borta, hvarigenom likaledes intresset måste väsentligen förlamas.

Föga uppmuntrande för denna statens själfskrifna taleman är också det i och för sig betänkliga, genom den nyligen hållna interpellationsdebatten ytterligare belysta förhållandet, att mot de konstitutionella garantierna i 10 § regeringsformen kammarkollegium ej blifvit hördt ens öfver Hamiltons förordnande såsom extra advokatfiskal i kammarkollegium. Ja, kollegium blef till den grad åsidosatt, att detta förordnande meddelades oförmodadt och trots det att från kollegii sida under hand uttalats den bestämda uppfattningen, att ett behörigt iakttagande af det allmännas rätt kräfde, att kollegiet bibehölls vid sin uppgift, och af kollegium äfven vidtagits anordningar för ändamålet, redan innan förordnandet för Hamilton meddelades.

Anmärkningsvärdt och föga ägnadt att höja tillförsikten till den blifvande utredningen är också det förhållandet att icke heller justitiekanslern på sätt vederbort och eljest brukats blifvit hörd öfver någotdera förordnandet.

Förordnandet för Hagelin att personligen på grund af regeringens rättgångsfullmakt in blanko med rätt att sätta annan i sitt ställe fungera såsom en kronans fiskal är dessutom betänkligt ur författningens synpunkt, då därigenom kronans alla ordinarie representanter för bevakande af kronans fiskaliska intressen och särskildt äfven justitiekanslern blifvit väsentligen betagna all möjlighet att ingripa i denne uppdragstagares åtgöranden. Äfven ur reell synpunkt kan det ej sägas vara bra, att ett så viktigt uppdrag lämnas tämligen enväldigt åt en privat advokatbyrå, som dessutom är med förkärlek anlitad af den privata vattenkraftsindustrien för bevakande af dess intressen och hvars innehafvare jämväl som bekant med liflig öfvertygelse besjålas af de privatkapitalistiska synpunkterna i tillgodogörandet af naturrikedomarne.

Genom dessa anordningar kunna ock konflikthanledningar uppkomma mellan de båda uppdragstagarnas uppgifter och dem, som kammarkollegium ännu har kvar. Åt de förra har nämligen tills vidare uppdragits att syssla med vissa älfvar. Frågan är då den om kammarkollegium, som väl ej vidare som förut får befatta sig med nämnda älfvar, kan och bör verkställa utredningen rörande andra vattendrag, i hvilket fall också olika synpunkter kunna komma att läggas på saken af kollegiet och af de båda uppdragstagarna.

Af motiveringen till statsrådsprotokollet framgår vidare, att snabbheten i processernas afgörande är ledmotiv för regeringens åtgärd. Ja,

det berättas, att den tanken till och med framkastats, att kronan ej skall vid underrätterna ingå i replik på de afgifna svaromålen utan uppskjuta detta till högre instans, hvilket ju ur flera synpunkter är särdeles förkastligt. Såsom ofvan erinrats är emellertid en dylik brådska utan tillbörlig hänsyn till utredningens grundlighet förkastlig ur det allmännas synpunkt och icke heller erforderlig för tillgodoseende af lojala enskilda intressen. Och det är dessutom konstitutionellt en betänkelig sak, om administrationen genom ett ytligt och ointresserad, på otillräckligt material byggdt processande slumpar bort statens egendom och på det sättet, liksom den under lånliga tider på mångahanda omvägar gjort, afhänder kronan dess jordegendom utan Riksdagens hörande. Det torde nu för öfrigt vara klart för alla, att ifrågavarande utredningar under alla förhållande måste taga mycket lång tid, och det synes då vara så mycket mindre på sin plats att äfventyra deras vederhäftighet genom att invagga sig i den föreställningen, att man genom de ifrågavarande extraordinära åtgärderna skall kunna få slut på ett ovisshetstillstånd i en handvändning. Sedan ifrågavarande förordnanden nu väl meddelats, erkännes äfven af talsmännen för den värsta brådskan, att det hela nog måste dra ut högst betydligt på tiden.

En sak, som här ej får förbises, är äfven den omständigheten, att genom frågans öfverlämnande åt kammarkollegium utredningen kommer att ställa sig betydligt billigare för staten. Kollegium kommer därvid att i främsta rummet sysselsätta egna arbetskrafter å tjänstens vägnar och de extra biträden, som tilläfventyrs böra ställas till kollegiets förfogande, kunna ej betinga någon så afsevärd utgift. De nu vidtagna åtgärderna innebära i själfva verket inrättandet af ett nytt ämbetsverk för tillfället, där de ledande männen dessutom såsom all erfarenhet i dylika fall lärt ej lära låta afspisa sig med vanliga ämbetsmannalöner utan säkerligen erhålla furstliga arfvoden, lämpade efter de förnämligaste advokatkontorens anspråk i dylika fall.

Till sist må erinras, att ett rationellt skiljande mellan kammarkollegii och vattenfallsstyrelsens befogenheter i förevarande fall synes erforderlig. Styrelsen är ett tekniskt verk, som dessutom bör handha förvaltningen af de kronan ostridigt tillhöriga vattenfallen. Emellertid har utredning i tvistefrågor på grund af instruktionens otydlighet understundom företagits äfven af vattenfallsstyrelsen. Det är dock klart att detta måste möta svårigheter. Man kan ej begära, att styrelsen skall medhinna eller kunna intränga i dessa ämnen, och det har ock visat sig, att kammarkollegium vanligen måst i hufvudpunkter väsentligen komplettera dylika utredningar. Riktigast är väl, att

kollegium i alla tvistiga fall verkställer utredningen och leder processerna och sedan, i händelse en tvist vinnes af staten eller dess rätt eljest efter frivillig öfverenskommelse erkännes, öfverlämnar det kronan sålunda tillvunna vattenfallet till vattenfallsstyrelsens förvaltning. För att underlätta kollegiets nämnda arbete bör erforderliga medel ställas till kollegiets förfogande, ehuru väl kollegium själf plägar plikttroget och anspråkslöst söka reda sig utan något statens betungande.

Riksdagen har särdeles talande anledningar att äfven för sin del ägna uppmärksamhet åt dessa angelägenheter. Främst med hänsyn till frågans stora framtidsbetydelse i och för sig. Vidare för bevakande af 77 § regeringsformens bud att kronans jordegendom ej må — och således ej heller på omvägar — afhändas kronan utan Riksdagens samtycke. Och slutligen äger Riksdagen jämlikt 89 § regeringsformen att hafva ett vaket öga på alla författningar, som röra den allmänna hushållningen, samt på grunderna för allmänna inrättningar af alla slag och således äfven på ordnandet och verkningarna af de funktioner, som i förevarande afseende må åligga de inrättningar, som representeras af kammarkollegium och vattenfallsstyrelsen samt justitiekansleren och mandaten till Hagelin och Hamilton.

Tillika återopas innehållet i den i ämnet väckta interpellationen och debatten om densamma (se Andra kammarens protokoll för den 9 februari 1911 sid. 40—44 och för den 1 mars 1911 sid. 5—31).

Till stöd för min rätt att nu väcka motion i ämnet återopas, att den är föranledd af en under riksdagen timad händelse, nämligen regeringens förordnande den 27 sistlidne januari jämte motiven därtill, äfvensom, om man så vill, af de upplysningar, som framfördes och bestyrktes genom förenämnda interpellation. I hvarje fall är kammare obetaget att medgifva, att motion, tillhörande tillfälligt utskotts behandling, må väckas äfven efter motionstidens utgång. Vid utskottsbehandlingen torde det vara förtjänt af öfvervägande, huruvida ej genom infordrande jämlikt 46 § riksdagsordningen af särskildt kammarkollegii yttrande kunde till gagn för ärendets sakliga bedömande äfven officiellt erhållas upplysningar i ärendet från detta sakkunniga men ännu ej tillsporda ämbetsverk.

Det hemställes alltså:

att Riksdagen ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte taga i öfvervägande, huruvida icke, med hänsyn till hvad ofvan anförts, den viktiga och omfattande utredningen af kronans tvistiga rätt till vattenfall och

utförandet af de däraf påkallade processerna lämpligen böra i alla förekommande fall fortfarande anförtros åt kammarkollegium såsom författningsenligt kronans rätte målsman i detta afseende och sakligt sedt dess mest sakkunnige representant i dylika ärenden.

Stockholm den 21 mars 1911.

Carl Lindhagen.
